

EINDSVERLAG DEELPROJECT G ONDERWIJSPLAN

“HARMONISATIE VAN TAAL”

MEI 2025

Opgesteld door

Prof. dr. Yvonne Engels

Dr. Anne Wichmann

Afdeling Anesthesiologie, Pijn en Palliatieve Geneeskunde

Onderzoeksgroep “Zingeving in de gezondheidszorg”

Radboudumc

INHOUDSOPGAVE

AANLEIDING	3
DOEL.....	3
METHODEN	4
<i>Literatuuronderzoek.....</i>	<i>4</i>
<i>Delphi-onderzoek</i>	<i>4</i>
Deelnemers.....	4
Digitale vragenlijstrondes	5
Fysieke groepsbijeenkomst.....	5
Samenvoegen definities.....	5
<i>Ethische toetsing</i>	<i>6</i>
RESULTATEN	6
<i>Literatuuronderzoek.....</i>	<i>6</i>
<i>Delphi-onderzoek</i>	<i>6</i>
Deelnemers.....	6
Digitale vragenlijstrondes	6
Groepsbijeenkomst.....	10
Samenvoegen definities.....	16
CONCLUSIE	18
REFERENTIES	19

AANLEIDING

Binnen de zorg en het sociale domein is brede steun voor de gedachte dat het tot de basiscompetenties van alle professionals en vrijwilligers behoort dat zij de juiste aandacht kunnen geven aan zingeving in de begeleiding en ondersteuning van mensen. Deze competentie dient daarom onderdeel te zijn van onderwijs en opleiding voor toekomstige professionals.

Echter, in de samenleving wordt een veelheid van termen en begrippen gebruikt voor de verschillende aspecten van de begeleiding van mensen bij zingeving- en levensvragen, en vaak wordt daarmee niet (exact) hetzelfde aangeduid. Binnen de zorg spreekt men bijvoorbeeld vaak over ‘spirituele zorg’, en in het sociaal domein over ‘levensbegeleiding’. Waar sommigen spreken over ‘spiritualiteit’, hebben anderen een sterke voorkeur voor ‘zingeving’.

Deze veelheid aan termen leidt in veel gevallen tot minder effectieve communicatie, en soms tot verwarring en irritatie. Zo blijkt uit onderzoek dat geestelijk verzorgers en zorgprofessionals voor deze dimensie andere woorden en begrippen gebruiken, wat regelmatig tot spraakverwarring, irritatie en misverstanden tussen professionals leidt. Ook blijkt het begrip spiritualiteit vaak geassocieerd te worden met religie of paranormale zaken. Opvallend is dat de woordkeuze erg verschilt tussen opleidingen en niveaus, en is niet duidelijk of er verschillen zijn tussen vergelijkbare termen, bijvoorbeeld “actief luisteren” en “aandachtig luisteren”.

Meer specifiek viel in het rapport *“Structurele implementatie van zingeving in opleidingscurricula”* (deelproject H van het ‘Onderwijsplan Zingeving in Zorg en Sociaal Domein’ 2020-2025) op dat er op MBO-niveaus veel wordt gesproken over respect, waarden, aandacht en aandachtig luisteren. De woorden ‘zingeving’, ‘levensvragen’ of ‘spiritualiteit’ worden hier nauwelijks genoemd. Zingeving lijkt hier vooral indirect te worden benoemd; kijkend naar de operationalisering van zingeving komt de vraag op of dit concreet genoeg is als het gaat om zingevingcompetenties en gedragsuitingen. In HBO-onderwijs wordt opvallend vaak gekozen voor termen als ‘levensbeschouwing’, ‘zingeving’ en ‘spiritualiteit’, en daarnaast ook ‘betekenis’ en ‘in de waarde laten van de cliënt’. De competenties en gedragsuitingen op WO-niveau (zorg) zien dat zingeving of spiritualiteit nauwelijks letterlijk en mogelijk alleen in indirecte, abstracte termen worden benoemd, zoals ‘religieuze motieven’, ‘ethische normen’, ‘kwaliteit van leven’ en ‘holistische benadering’. Deze termen laten veel ruimte voor eigen invulling en interpretatie; het kan worden betwijfeld of dit concreet genoeg is als het gaat om zingevingcompetenties en gedragsuitingen.

Het onderwijs is een belangrijke plek waar professionals termen en begrippen leren gebruiken. Daarom is het van belang om juist daar zo snel mogelijk tot eenduidigheid in het taalgebruik rond zingeving te komen.

De enige richtlijn op dit gebied is de richting ‘Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase’; een multiprofessionele richtlijn voor zorgprofessionals die zorg dragen voor mensen in de palliatieve fase. In deze richtlijn worden, zoals al blijkt uit de titel van de richtlijn, de begrippen zingeving en spiritualiteit beide gebruikt.

DOEL

Dit project beoogde daarom te komen tot termen en begrippen met betrekking tot het domein zingeving die gebruikt kunnen worden voor diverse opleidingen (MBO, HBO, WO) binnen het zorg en sociaal domein.

Samen met relevante partijen (uit onderwijs, zorg, onderzoek, sociale domein, beleid) is 1) een referentiemodel ontwikkeld voor de belangrijkste termen en begrippen op het gebied van zingeving, waardoor 2) het mogelijk is deze consequent toe te passen in het onderwijs aan professionals en vrijwilligers in de zorg en het sociale domein.

Dit project sluit aan op:

- Het 'Strategisch Communicatieplan Geestelijke verzorging thuis' dat is opgesteld door de Deelprojectgroep Communicatie van de Ondersteuningsstructuur Geestelijke verzorging Thuis. Daarin wordt het streven naar harmonisatie van taal expliciet als doel geformuleerd.
- De website www.geestelijkeverzorging.nl, die als een 'standaard' voor het spreken over (de begeleiding bij) levensvragen kan gelden. Het Strategisch Communicatieplan stelt ook voor om deze taal te gebruiken in alle (schriftelijke) uitingen over geestelijke verzorging. (Na)scholing valt hier ook onder.
- Bestaande afspraken over het gebruik van terminologie binnen het programma Palliantie en O2PZ, omdat spirituele zorg een belangrijk domein is binnen de palliatieve zorg.
- Termen en begrippen die gemeengoed zijn geworden in het veld, zoals 'positieve gezondheid' van Machteld Huber.

METHODEN

Literatuuronderzoek

In dit project is met behulp van een literatuurstudie – van met name beleidsdocumenten, het Kwaliteitskader palliatieve zorg, relevante websites, richtlijnen en verwante onderzoeksprojecten – het taalgebruik in de diverse domeinen geïnventariseerd.

Middels een door de medische bibliotheek van het Radboudumc ondersteunde zoekopdracht, is een digitale zoekopdracht uitgevoerd. N.a.v. deze zoekopdracht volgde een zogenaamde “sneeuwbal” review: vanuit gevonden documenten wordt verder gezocht naar mogelijk relevante documenten.

Delphi-onderzoek

Binnen dit project is een Delphi-onderzoek uitgevoerd, bestaande uit drie rondes: de eerste twee rondes betroffen het invullen van een digitale vragenlijst (ca. 10 minuten per vragenlijst) door panelleden. De derde ronde betrof een groepsbijeenkomst met een selectieve groep van deze panelexperts. Vanwege de ruimere tijdsinvestering was voor het deelnemen aan de groepsbijeenkomst per persoon €200 beschikbaar. Daarnaast werden reiskosten voor de groepsbijeenkomst vergoed.

Deelnemers

Voor het onderzoek zijn docenten uitgenodigd werkzaam in het MBO, HBO en WO onderwijs binnen het sociaal- en/of zorgdomein, of die dat in de afgelopen max. 5 jaar hebben gedaan. Het deel van deze docenten was of is daarnaast actief als zorgprofessional. In het benaderen van experts is gebruik gemaakt van het netwerk van onderzoekers van andere deelprojecten uit het onderwijsplan, en het netwerk van bij deelproject G betrokken onderzoekers. Er werd gepoogd een heterogene groep te bereiken, met het oog op zowel het domein als het niveau (MBO, HBO, WO) waarin de docent werkzaam is, als de regio in het land.

Digitale vragenlijstrondes

Begrippen en bijbehorende omschrijvingen voortkomend uit het literatuuronderzoek zijn in twee Delphirondes van digitale vragenlijsten aan de panelleden voorgelegd. Hiervoor is het dataverzamelingsprogramma CastorEDC gebruikt.

Deelnemers konden voorgelegde begrippen scoren van 1 (*“helemaal niet toepasbaar”*) tot en met 9 (*“zeer goed toepasbaar”*). Wanneer zij een begrip hoger dan 3 scoorden, werden ook de omschrijvingen behorend bij het gescoorde begrip getoond, en werd gevraagd deze ook van 1 t/m 9 te scoren. Daarnaast werd bij elk voorgelegd begrip en elke voorgelegde omschrijving de mogelijkheid gegeven de score in tekst toe te lichten. Tenslotte was er de mogelijkheid om niet genoemde begrippen toe te voegen.

Uiteindelijk werden de scores van alle begrippen en omschrijvingen geanalyseerd. Wanneer begrippen of omschrijvingen een mediaanscore van 3 of lager hadden, plus geen brede spreiding, werden deze in de volgende vragenlijstronde niet meer voorgelegd. Hetzelfde gold voor begrippen die gemiddeld een 6 of hoger scoorden: deze waren goed toepasbaar, en daarmee ‘door’.

In de tweede vragenlijstronde werden de begrippen en omschrijvingen die noch heel hoog, noch heel laag gescoord waren opnieuw voorgelegd. Daarbij werden ook de mediaanscores van deze specifieke begrippen en omschrijvingen en toelichtingen daarop van panelleden uit ronde I gedeeld.

Zie bijlage I voor de in ronde I en II uitgezette vragenlijsten.

Fysieke groepsbijeenkomst

Na afloop van de digitale vragenlijstrondes en de analyse van data, werd centraal in het land een groepsbijeenkomst georganiseerd met panelleden. In deze twee uur durende bijeenkomst is gepoogd met deze experts tot definitieve consensus te komen.

Aangezien deze bijeenkomst op 5 juni plaatvond, en er die dag een grote treinstoring rondom Utrecht was, kon een deel van de panelleden Utrecht niet bereiken en dus niet aanwezig zijn. Met deze panelleden is half juni een tweede, digitale bijeenkomst georganiseerd.

Samenvoegen definities

Dit deel van het project is naar aanleiding van de uitvoer van het Delphi-onderzoek ontstaan. Aanleiding hiervoor was het feit dat in de groepsbijeenkomsten door experts de suggestie weer geopperd om verschillende delen van hooggewaardeerde omschrijvingen samen te voegen. Immers: in de bijeenkomsten werd duidelijk dat verschillende omschrijvingen elk hun eigen plus- en minpunten hebben.

Eerst zijn deze door experts in de Delphibijeenkomst genoemde plus- en minpunten m.b.t. de drie hoogste omschrijvingen in kaart gebracht. Vervolgens zijn deze in een nieuwe bijeenkomst gepresenteerd en besproken. Uiteindelijk is in deze bijeenkomst consensus gekomen over het gebruik van de nieuwe, samengevoegde definitie.

Deze exercitie is in een derde bijeenkomst met experts uitgevoerd. Dit aanvullende deel van het project is tot en met mei 2025 uitgevoerd.

Ethische toetsing

Deelnemers is voorafgaand aan deelname om toestemming voor het gebruik van hun data gevraagd. Deze data zijn volgens landelijk geldende richtlijnen en verdragen geanonimiseerd opgeslagen en geanalyseerd. Het onderzoeksproject is door de CMO Arnhem-Nijmegen getoetst, en als niet-WMO plichtig bestempeld. Gegevens zullen 10 jaar bewaard worden.

RESULTATEN

Literatuuronderzoek

Uit het literatuuronderzoek zijn de geïnccludeerde begrippen en omschrijvingen naar voren gekomen. Zie Bijlage II.

Delphi-onderzoek

Deelnemers

Zestig docenten werkend in MBO, HBO en WO opleidingen binnen het sociaal- en zorgdomein verspreid over het land zijn uitgenodigd voor vragenlijstdeel I. Deelnemers aan deze ronde (N=45; 75%) zijn ook uitgenodigd voor vragenlijstronde II, waaraan uiteindelijk 32 mensen (71%) hebben deelgenomen. Zie Bijlage III voor karakteristieken van de deelnemers.

Digitale vragenlijstrondes

Vragenlijstrondes

Zingeving

Het begrip “Zingeving” is met een mediaanscore van 8 als best toepasbaar in de onderwijspraktijk gescoord. Door panelleden werd als toelichting gegeven dat het een positief woord is, met weinig lading. Een *“neutrale, veelzeggende term die weinig tot geen weerstand oproept”*, die herkenbaar is, en goed als jargon gebruikt kan worden. *“Zingeving is een fijn breed begrip dat verbindend is en niets uitsluit, en is niet gekoppeld aan een levensbeschouwelijk begrip”*, daarmee is het ook voor studenten logisch en dichtbij. Tegelijkertijd werd ook genoemd dat je *“zin niet kan geven”* en het woord *“te pas en te onpas gebruikt wordt”*.

N.B. Aangezien de begrippen “Zingeving” en “Spiritualiteit” en dus ook de omschrijvingen ervan op veel plaatsen als synoniemen worden behandeld, worden hieronder omschrijvingen voor beide begrippen besproken.

HOOGGEWAARDEERDE OMSCHRIJVINGEN (mediaanscore 7-9)

In de omschrijving van het begrip zingeving, is met een mediaanscore van 8 een duidelijke voorkeur voor de omschrijving van **Huber** (Positieve Gezondheid), waarin omschreven wordt dat zingeving *“gaat over het vinden van betekenis in je leven, het beantwoorden van fundamentele vragen zoals: wie ben je, wat is echt belangrijk voor je en waar wil je naartoe?”*. In de toelichtingen die hierbij gegeven zijn, kwam o.a. naar voren dat panelleden de omschrijving *“to the point en helder, mooi en simpel, en daarmee geschikt voor de context van initieel onderwijs”* vinden. Het feit dat de omschrijving in spreektaal is, en aansluit op de beleving en denkkaders van de levensfase van

studenten, wordt als positief gezien. Daarnaast kwam naar voren dat de omschrijving van Huber *“goed past in de professionele vorming”* binnen het zorg- en sociaal domein, en deze goed gebruikt kan worden in gesprekken met de cliënt/patiënt. (Huber 2013)

Er waren er ook kritische noten. Sommige panelleden waren van mening dat de omschrijving de breedte van de ervaring of diepgevoelde overtuiging mist, en dus niet volledig is. Daarnaast werden er vraagtekens gezet bij de ‘actieve toon’ van de omschrijving. Hij zou *“te stellig geformuleerd”* zijn, *alsof iedereen daar zo actief bewust mee bezig is - dat is volgens mij niet zo*. Ook vond een panellid dat de omschrijving te veel vanuit het individu is gedefinieerd, *“alsof de betekenis afhankelijk is van een persoonlijke overtuiging”*.

De omschrijvingen van zingeving de **Van Dale**, de **VGYZ (2002)**, de **Thesaurus**, **Van Leeuwen**, **Leget en Vosselman**, van de **VGYZ (2015)**, en twee versies uit **de Richtlijn** kregen allemaal een mediaanscore van 7. (VGYZ 2002, Van Leeuwen 2016, VGYZ 2016, IKNL 2018, TZW 2024, Vandale.nl 2024) Aangezien deze omschrijvingen uitgebreid besproken zijn tijdens de panelbijeenkomst, zullen we onder het kopje *Groepsbijeenkomst* dieper ingaan op het gebruik ervan in de onderwijspraktijk.

MIDDELMATIG GEWAARDEERDE OMSCHRIJVINGEN (mediaanscore 4-6)

Onderstaand worden omschrijvingen besproken die in de vragenlijstrondes een mediaanscore tussen de 4-6 hebben gekregen.

In de **richtlijn Zingeving en Spiritualiteit** wordt zingeving omschreven als *“het terrein van levensvragen”*. Deze omschrijving ontving een mediaanscore 6, met als onderbouwing dat het een duidelijke omschrijving is, maar *“zingeving omvat meer”* want *“levensvragen zijn een onderdeel, maar het is geen paraplu begrip”*. (IKNL 2018)

De definitie van de **EAPC/Nolan**, *“de dynamische dimensie van het menselijk leven die betrekking heeft op de manier waarop personen (individueel zowel als in gemeenschap) zin, doel en transcendentie ervaren, uitdrukken en/of zoeken en waarop zij zich verbinden met/verhouden tot het moment, zichzelf, anderen, de natuur, het betekenisvolle en/of het heilige”* ontving een mediaanscore van 5. Daarover werd gezegd dat hij heel compleet en correct is, maar dat de definitie veel en moeilijke woorden heeft, en dat hij te abstract is. Tegelijkertijd werd opgemerkt dat *“studenten best een beetje uitgedaagd mogen worden”*. (Nolan, Saltmarsh et al. 2011)

Het **Kwaliteitskader palliatieve zorg/Jochensen** omschrijft Zingeving als *“het levensbeschouwelijke en eventueel religieus functioneren van mensen (waartoe ook vragen omtrent zingeving en zinverving behoren)”* en ontving in de vragenlijstrondes een mediaanscore van 5. Men vond hem te beperkt, niet tot de verbeelding spreken en in de zorg niet toepasbaar. Daarnaast hadden experts moeite met het woord *“functioneren”* – want *“wat wordt daaronder verstaan?”* (Jochensen 2008, IKNL 2017)

De definitie van **Beroepshouding.nl** kreeg een mediaanscore van 4,5. Daarin wordt Zingeving gedefinieerd als *“een dimensie van het menselijk bestaan die onderscheiden wordt van het lichamelijke, psychische en sociale. Belangrijke aspecten zijn levensbeschouwing, mensvisie en zingeving. Ten onrechte wordt het gezien als synoniem voor religiositeit.”* Deze omschrijving werd als

te ingewikkeld en vaag gezien, en er werd opgemerkt dat deze definitie *“beschrijft wat zingeving niét is, niet wat het wél is”*. Ook werd genoemd dat het onderscheiden van dimensies voor het sociaal- en zorgdomein niet mogelijk en niet wenselijk is. *“Het is juist goed dat het als een aparte dimensie onderscheiden wordt!”* werd genoemd, omdat het van belang is dat óók voor de zingevingdimensie aandacht is, en deze in de praktijk te vaak wordt overgeslagen. (Beroepshouding.nl 2024)

De **VGZ** (mediaanscore van 4) omschrijft zingeving in hun beroepsstandaard van 2015 als volgt: *“Aan zingeving en levensbeschouwing kunnen vier dimensies onderscheiden worden: a) De existentiële dimensie verwijst naar de ervaring van het bestaan als zodanig, in zijn alledaagsheid én met zijn (contingente) ervaringen van verschrikking en verwondering en alles daartussen. b) De spirituele dimensie verwijst naar transcendente betekenis en ervaring. c) De ethische dimensie verwijst naar het veld van waarden, normen en verantwoord handelen. d) De esthetische dimensie verwijst naar de vormende betekenis van ervaringen met schoonheid in zowel cultuur als natuur.”* Hierover werd gezegd dat het *“stroef en hoogdrempelig”* is, het taalgebruik te complex, en dat hij niet aansluit bij de doelgroep. *“Abstract en weinig toegankelijk”* en *“leuk voor een theologische studie, maar niet voor het sociaal- en zorgdomein”*. Tegelijkertijd werd genoemd dat hij leuk is om te analyseren, en mogelijkheid tot uitleg biedt. (VGZ 2016)

De omschrijving van **Thesaurus Zorg en Welzijn** omschrijft spiritualiteit als *“Het levensbeschouwelijk functioneren van de mens dat van invloed is op de lichamelijke, psychische en sociale dimensies van het bestaan”* ontving een mediaanscore van 4. Experts hadden met name moeite met het woord *“functioneren”* en volgens sommigen is het concept *“levensbeschouwing”* niet van deze tijd. (TZW 2024)

Van Leeuwen en Cusveller noemen *“aandacht voor zingeving is de zorg die zingeving behoeften herkent en ondersteunt in het geval van trauma, ziekte of verdriet en die betrekking kan hebben op de behoefte aan betekenis, zelfwaardering, zich uiten, ondersteuning bij geloof, rituelen, gebed, sacramenten of gewoon sensitief luisteren. Aandacht voor zingeving begint bij het bemoedigen van contact in een compassievolle relatie en beweegt zich in elke gewenste richting.”* Deze omschrijving ontving een mediaanscore van 4, met name omdat hij als te omslachtig en vaag wordt gezien, te moeilijk en te lang. Ook zou hij weinigzeggend en *“ver van het studentenbed”* staan, want *“ondersteuning bij geloof, gebed en sacramenten sluiten niet aan”*. Ook is de definitie volgens experts te veel vanuit het negatieve geschreven, en is hij te beperkt. (Van Leeuwen and Cusveller 2018)

De definitie *“Gaaf over processen van innerlijke omvorming en laat zich omschrijven met termen als bezieling, transcendentie, verbondenheid en verdieping. Zowel zingeving als spiritualiteit spelen zich af op rationeel, emotioneel, gedrags- en symbolisch niveau”* uit de beroepscode van de **VGZ** uit 2002 kreeg ook een mediaanscore van 4. Hij is *“te moeilijk, vaag, zwaar en abstract”*, niet concreet genoeg. *“Innerlijke omvorming? Kan ik niet uitleggen”* – aldus één van de respondenten. (VGZ 2002)

De definitie van **Jager en Meezenbroek** ontving een mediaanscore van 4. Zij omschrijven Zingeving als *“Een levenshouding waarin het leven wordt omarmd zoals het is en waarbij men een diepgaand contact met zichzelf en de omgeving aangaat. Deze houding gaat gepaard met het ervaren van verbondenheid en zin.”* Respondenten noemen deze omschrijving normatief en te eenzijdig.

Daarnaast legt hij de lat te hoog: *“het leven omarmen zoals het is gaat wel van een heel grote acceptatie uit”*. Ook vroegen respondenten zich af: *“wat is een diepgaand contact met zichzelf en de omgeving?”*. (de Jager-Meezenbroek, Pool et al. 2008)

LAAGGEWAARDEERDE, AFGEVALLEN OMSCHRIJVINGEN (mediaanscore 1-3)

Beide omschrijvingen van de **Van Dale** vielen met een mediaanscore van 3 in de vragenlijstronde af. In de ene wordt specifiek het begrip spiritualiteit omschreven als *“De geest, het niet stoffelijke betreffend”* (mediaanscore van 3) en in de andere is de definitie *“Het openstaan [van personen] voor alles wat met religie en metafysica te maken heeft”*. Over deze omschrijvingen werd o.a. gezegd *“Ik vind dit te religieus klinken”* en *“Stoffelijk? De meesten weten niet waar je het over hebt...”* Ook gaven respondenten aan dat het geen termen zijn die binnen de zorg en het sociaal werk gebruikt worden, en dat het ouderwetse omschrijvingen zijn. Ze zijn *“veel te vaag en verwarrend”*. (Vandale.nl 2024)

Levensvragen

Ook het begrip “Levensvragen” werd gescoord met mediaan van 8. In de toelichtingen werd genoemd dat het een laagdrempelig begrip is, concreet en tot de verbeelding sprekend. Echter, er bleek geen omschrijving bij het begrip “Levensvragen” die zo goed landt als de omschrijving van Huber (Positieve Gezondheid) bij het begrip “Zingeving”.

Aangezien dit begrip en de omschrijvingen uitgebreid besproken zijn tijdens de panelbijeenkomst, gaan we hier verder op in onder het kopje *Groepsbijeenkomst*.

Zingeving in de zorg & Zorg voor zingeving

Het begrip “Zingeving in de zorg” ontving een mediaanscore van 7,5, en het begrip “Zorg voor zingeving” een mediaanscore van 7. Echter, er werd breed benadrukt dat “zorg” een woord is dat niet zonder meer past bij het sociaal domein, en dat het een term is die in de praktijk niet veel gebruikt wordt. Daarnaast bleek er geen breed gedragen omschrijving te zijn bij deze begrippen.

Existentieel

Het begrip “Existentieel” ontving een mediaanscore 6. Respondenten omschrijven het als een *“mooi, rijk begrip dat aansluit bij het menselijk bestaan”*, maar noemen ook dat studenten het woord niet of nauwelijks kennen, het te moeilijk is.

Spiritualiteit

Het begrip “Spiritualiteit” ontving een mediaanscore van 4. Panelleden gaven o.a. aan dat *“iedereen een andere invulling aan dit begrip lijkt te geven”*, *“het woord vreemd is voor mensen”* en *“allerlei associaties oproept waar men zich niet mee kan verbinden”*. Het zorgt voor weerstand. Met andere woorden: het is geen vanzelfsprekend woord, het dient uitgelegd te worden. Daarnaast werd uit de toelichtingen duidelijk dat het begrip een negatieve connotatie heeft. *“Het wordt vaak geassocieerd met softheid en zweverigheid, te etherisch, te losgezongen”*. In onze diverse, veelal seculiere samenleving heeft het de bijklank van (bij)geloof, en roept verkeerde associaties op. Ook gaven

panelleden aan dat het begrip “niet aards” en “niet lichamelijk” genoeg is. Tegelijkertijd werd genoemd dat het begrip een plek nodig heeft als we in de zorg inclusiever willen zijn, en we (internationaal) niet zonder kunnen.

Daarnaast werd in de groepsbijeenkomst nog genoemd dat *“Niet alleen in het onderwijs, ook op de werkvloer.. Studenten moeten ook handen en voeten aan spiritualiteit kunnen geven? Mijn ervaring is: als je dat woord gebruikt, dan werkt het vervreemdend en dan heb je weer een drempel opgeworpen, die moet je dan eerst weer beslechten om verder te kunnen. Dus daar ben ik het ook helemaal mee eens dat het binnen het onderwijs en ook binnen de beroepspraktijk, in de wijk bijvoorbeeld, een ingewikkelde term is.”*

N.B. De omschrijvingen van het begrip “Spiritualiteit” zijn onder het kopje “Zingeving” besproken.

Groepsbijeenkomst

De fysieke groepsbijeenkomst met panelleden vond plaats op 5 juni 2024 in Utrecht. De digitale groepsbijeenkomst vond plaats op 19 juni via Teams.

BEGRIPPEN

Aan de deelnemers werd tijdens de groepsbijeenkomst gevraagd de begrippen te ranken, waarbij ‘1’ de eerste voorkeur betrof, waardoor laagste scores de hoogste ranking hadden. Het begrip “Zingeving” (score: 24) werd wederom het hoogst gescoord. Erna volgde “Levensvragen” (score: 28), en op flinke afstand “Zorg voor Zingeving” (score: 37) en “Zingeving in de Zorg” (score: 41).

Zingeving en Levensvragen

Na het begrip **Zingeving** werd het begrip **Levensvragen** het hoogst gescoord in de groepsbijeenkomst. Maar aangezien het begrip “Levensvragen” volgens panelleden als concept onder het concept “Zingeving” valt, werd beargumenteerd dat “Zingeving” als hoofdbegrip gebruikt zou moeten worden.

Panelleden gaven aan dat *“bij het woord levensvragen bij studenten van alles aangaat”* en het een concreet begrip is dat zichzelf uitlegt. Tegelijkertijd doen levensvragen er voor sommigen pas toe als ze relevant worden, als zij zich iets met betrekking tot die vragen afvragen. *“Sommige mensen hebben geen vragen over het leven, maar lopen gewoon vast in het leven. Hebben daar helemaal geen vragen over. Of sommige mensen ervaren een dilemma, en niet zozeer een vraag.”* Het woord levensvragen kan dus een bepaalde zwaarte met zich meebrengen.

“En bij zingeving, dat is breder toepasbaar: dat heeft iedereen.” Wat verder positief is aan het begrip zingeving, is dat je *“de alledaagse zingeving, en de diepere betekenis van zingeving hebt. En door middel van het alledaagse, kun je ook ingaan op de diepere laag.”* En daar kunnen dan eventueel weer de levensvragen ter sprake komen. Eventueel: want mensen kunnen ook op een heel positieve manier met zingeving bezig zijn, een manier waarop levensvragen helemaal geen rol spelen. Een voorbeeld van één van de panelleden: *“En toen gingen we [in het onderwijs met studenten, red.] terugblikken op ‘wat waren nou fijne momenten in het weekend?’ en dat proberen af te pellen met hen, om te kijken van: wat was er nou gewoon leuk aan, maar wat was er ook zingevend aan? En welke waarden hangen daar dan voor je aan? En dat was veel meer positief, dan dat het echt*

uitmondde in levensvragen. Dus ik vind dat wel echt belangrijk: dat zingeving een andere lading dekt dan levensvragen."

Zorg voor zingeving en Zingeving in de zorg

De begrippen **Zorg voor zingeving** en **Zingeving in de zorg** werden het laagst gescoord. Panelleden noemden voornamelijk dat het "jargon" is uit de beleidswereld, en niet goed toepasbaar op het onderwijs in het zorg- en sociaal domein. *"In de context van afspraken, projecten, dan vind ik het een zinvolle en best wel een mooie vondst. Maar ik vind het jargon, dus ik zou het niet zomaar gebruiken zonder context."* En hoewel "Zorg voor zingeving" volgens sommige panelleden best mooi is omdat het vraagt om een bepaalde actie, *"je moet ergens zorg voor dragen, hoe ga je dat handen en voeten geven?"*, werd ook genoemd het meer een handelingsterm is, en niet een begrip. Daarnaast werd genoemd dat "zingeving in de zorg" een domeinaanduiding is, en ook te nauw: het sociale domein voelt zich door deze term niet aangesproken. Kortom: men was het erover eens dat het voor het onderwijs niet de best toepasbare begrippen zijn.

N.B. De omschrijvingen van deze begrippen zijn om deze reden niet tijdens de groepsbijeenkomst besproken.

OMSCHRIJVINGEN

Na het bespreken van de begrippen, zijn tijdens de groepsbijeenkomst met experts de verschillende omschrijvingen bij de begrippen gescoord en besproken. In deze bijeenkomst zijn de hoogst gescoorde en de "tussenklasse" omschrijvingen behandeld.

Zingeving

Tijdens de groepsbijeenkomst zijn de omschrijvingen behorende bij het begrip Zingeving in Tabel 1 gescoord en besproken. Daar kwam met stip op 1 de omschrijving van **Huber** *"Gaat over het vinden van betekenis in je leven, het beantwoorden van fundamentele vragen zoals: wie ben je, wat is echt belangrijk voor je en waar wil je naartoe?"* uit.

Panelleden waren vooral enthousiast omdat de omschrijving toegankelijk is. Doordat deze omschrijving benadrukt dat zingeving óók over alledaagse zaken gaan, hebben docenten een goede 'toegangspoort'. *"Met de omschrijving van Machteld Huber, kan ik studenten warm maken om iets te doen met zingeving"* Daarnaast werd genoemd dat positief aan de omschrijving van Huber is dat er geen lastige woorden – zoals "existentieel" en "fundamenteel" – instaan, en hij voor iedereen toegankelijk en goed te begrijpen is. *"Bij de andere omschrijvingen kunnen studenten makkelijk denken 'ik heb niet met ziekte en crisis te maken, dus het geldt niet voor mij'"*.

Tegelijkertijd twijfelden sommige panelleden of de omschrijving wel de 'lading' van zingeving dekt, en of hij niet te weinig richtinggevend is *"Waar halen mensen die zingeving dan vandaan? Waar wil je naartoe? Wat vind je belangrijk? Ga dat maar tegen een MBO'er zeggen. Dat is nog een hele moeilijk vraag. "Naar de McDonalds".*

Ook de omschrijving *"Wat mensen ten diepste beweegt, inspireert en zin geeft aan hun leven; veelal verbonden met de gewone dingen van het leven"* uit de **Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase** eindigde hoog, omdat ook deze als toegankelijk en uitnodigend werd gezien, en omdat hij duidelijk de link legt met het alledaagse. Daarnaast werd door enkele panelleden nog

genoemd dat hij minder “activistisch” is dan de omschrijving van Huber, die gaat over *“het vinden van zin, terwijl de omschrijving uit de Richtlijn gaat over wat mensen bewéégt”*. Omdat ‘ie zo heerlijk kort en bondig en zo super volledig is in mijn beleving. Omdat het zowel gaat om die diepere laag, omdat ze dat woord ook gebruiken, hè: wat mensen ten diepste beweegt. Die existentiële zingeving klinkt daar ook voor mij in door, zeg maar die onderstromen, of juist dat overkoepelende waar vanuit mensen leven, waar ze zich heel vaak niet bewust van zijn, maar wat je als je daar eenmaal naar gaat graven, dan kan je dat toch wel op tafel krijgen. Maar het komt inderdaad heel vaak.. ja, wordt het zichtbaar in dat alledaagse, die gewone dingen van het leven en dat vind ik daar heel mooi in verwoord.”

De omschrijving van **Van Leeuwen et al.** *“De betekenis die mensen geven aan (situaties in) hun leven. Het gaat om alledaagse zaken die voor iemand belangrijk zijn, maar ook om fundamentele, existentiële levensvragen. Bij een crisis of (ernstige) ziekte speelt zingeving vaak expliciet een rol. Mensen zoeken dan steun bij wat voor hen essentieel is, gaan op zoek naar een nieuwe richting in hun leven of hebben aandacht voor wat nog echt belangrijk is als hun leven te einde loopt.”* Werd ook hoog gescoord, maar er werd genoemd dat hij te lang is, dat er teveel moeilijke woorden in staan, en dat hij teveel op negatieve ervaringen toespitst.

Kortom: Huber is een goed begin, en afhankelijk van de doelgroep kan verdieping opgezocht worden. Daarvoor kunnen onder andere goed de omschrijvingen uit de Richtlijn en van Van Leeuwen et al. gebruikt worden.

N.B. Zie paragraaf “Samenvoegen definities” op pagina 19 voor de uiteindelijke samengevoegde, nieuwe consensusdefinitie.

Tabel 1. Besproken omschrijvingen bij begrip Zingeving

A <i>"Gaaf over het vinden van betekenis in je leven, het beantwoorden van fundamentele vragen zoals: wie ben je, wat is echt belangrijk voor je en waar wil je naartoe?"</i>	Huber, mediaanscore 8
B <i>"Het zoeken naar de betekenis, het doel van het leven"</i>	Van Dale, mediaanscore 7
C <i>"Het continue proces waarin ieder mens, in interactie met de eigen omgeving, betekenis geeft aan het (eigen) leven. Bij het individuele proces van zingeving en zinervaring kunnen godsdiensten en levensbeschouwingen een wezenlijke rol spelen."</i>	VGZ 2002, mediaanscore 7
D <i>"Betekenis geven aan het leven"</i>	Thesaurus, mediaanscore 7
E <i>"De betekenis die mensen geven aan (situaties in) hun leven. Het gaat om alledaagse zaken die voor iemand belangrijk zijn, maar ook om fundamentele, existentiële levensvragen. Bij een crisis of (ernstige) ziekte speelt zingeving vaak expliciet een rol. Mensen zoeken dan steun bij wat voor hen essentieel is, gaan op zoek naar een nieuwe richting in hun leven of hebben aandacht voor wat nog echt belangrijk is als hun leven te einde loopt."</i>	Van Leeuwen et al, mediaanscore 7
F <i>"Mensen zoeken naar zin en betekenis samen met anderen of individueel. In bijzondere of belastende situaties – geboorte of dood, ziekte of beperking, opsluiting of uitzending, relatievorming en overgangsmomenten, verlies of trauma – ondervinden mensen dat hun besef van zin op het spel staat, dat verbinding verbroken of anders wordt, dat zij oriëntatie zoeken. Ook bij professionals en in organisaties spelen zinragen rondom motivatie en inspiratie, missie en ethiek een grote rol."</i>	VGZ 2015, mediaanscore 7
G <i>"Wat mensen ten diepste beweegt, inspireert en zin geeft aan hun leven; veelal verbonden met de gewone dingen van het leven"</i>	Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit, mediaanscore 7
H <i>"Het levensbeschouwelijk functioneren van de mens, waartoe ook de vragen van zinervaring en zingeving gerekend worden. Het gaat bij spiritualiteit om alle mogelijke – van godsdienstige tot alledaagse – bronnen van inspiratie. Voor sommige mensen ligt het accent hierbij op het gevoelsleven (bijv. bidden, genieten van de natuur, literatuur, muziek, kunst) of activiteiten (mediteren, rituelen voltrekken of zich inzetten voor een goede zaak), anderen beleven het meer intellectueel (contemplatie, studie). Spiritualiteit heeft invloed op het hele bestaan, is dynamisch, en heeft meer te maken met de bron van een levenshouding dan met een af te bakenen levensgebied. De Richtlijn ziet spiritualiteit niet als afgesloten domein, maar in relatie met het fysieke, psychische en sociale domein."</i>	Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit, mediaanscore 7

Levensvragen

Tijdens de groepsbijeenkomst zijn de omschrijvingen behorende bij het begrip Levensvragen in Tabel 2 gescoord en besproken. Zoals eerder genoemd, kan het begrip **Levensvragen** ter sprake komen in het onderwijs over **Zingeving**.

In dat geval is de omschrijving van **Geestelijkeverzorging.nl** volgens panelleden het best toepasbaar. Daarin wordt genoemd *“Levensvragen zijn alledaagse vragen: wat maakt voor iemand de dag de moeite waard, waar “doet iemand het voor”? En het zijn ook grote vragen naar de zin en de bedoeling van het leven. Op deze vragen heb je niet altijd meteen een antwoord. Daarom worden ze ook wel ‘trage vragen’ genoemd.”* Wat panelleden mooi vonden aan deze omschrijving van het begrip, is dat levensvragen niet positief of negatief worden ingekleurd. *“Ik doe zelf de eerste les altijd over levensvragen. Ja, dan probeer ik niet alleen negatieve dingen te doen, maar ook de positieve dingen. En dan vind ik deze juist zo mooi, omdat het niet per se een kant belicht. (...) Het kan over grote dingen die je overkomen zijn, het kan dat belangrijke veranderingen zijn. Dit vult niet in of het over positieve of negatieve dingen gaat.”*

Tabel 2. Besproken omschrijvingen bij begrip Levensvragen

<i>"Levensvragen zijn alledaagse vragen: wat maakt voor iemand de dag de moeite waard, waar "doet iemand het voor"? En het zijn ook grote vragen naar de zin en de bedoeling van het leven. Op deze vragen heb je niet altijd meteen een antwoord. Daarom worden ze ook wel 'trage vragen' genoemd."</i>	www.geestelijkeverzorging.nl, mediaanscore 7
<i>"Levensvragen komen meestal op als je leven niet meer vanzelfsprekend is. Dit gebeurt soms zomaar en vaker door een bijzondere of belastende gebeurtenis – geboorte of dood, ziekte of beperking, opsluiting of uitzending, relatievorming en overgangsmomenten, verlies of trauma."</i>	www.geestelijkeverzorging.nl, mediaanscore 7
<i>"Het gaat om alledaagse zingeving: wat maakt voor iemand de dag de moeite waard, waar "doet iemand het voor"? En het staat ook voor existentiële zingeving, over de grote bestaansvragen van het leven. Omgaan met levensvragen heeft raakvlakken met spiritualiteit, levensbeschouwing, inspiratie en waarden."</i>	Kwaliteitsstandaard levensvragen, mediaanscore 7
<i>"Levensvragen komen vaak op in crisissituaties of bij groeiende kwetsbaarheid. Zo ook wanneer ouder worden samen gaat met een afnemende gezondheid en een toenemende zorgvraag. Zorgmedewerkers krijgen hier mee te maken en er wordt door cliënten en familie iets van hen verwacht op dit punt."</i>	Kwaliteitsstandaard levensvragen, mediaanscore 7
<i>"Belangrijke vragen waar ieder mens mee te maken krijgt, onder meer over leven en dood, goed en kwaad, de wereld, godsdienst en zingeving."</i>	Thesaurus zorg en welzijn, mediaanscore 7

Samenvoegen definities

In deze expertronde werd gepoogd tot een samengevoegde definitie te komen van de “beste” onderdelen van de hoogstgewaardeerde definities: Huber, Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase en Van Leeuwen et al. Voorafgaand aan deze ronde zijn alle door panelleden ingebrachte voor- en nadelen in kaart gebracht. Tijdens de ronde zijn deze besproken, afgewogen, en is met elkaar consensus gezocht.

Onderstaand worden de door panelleden ingebrachte voor- en nadelen per omschrijving toegelicht.

Omschrijving Huber (nummer 1, mediaanscore 8)

In de omschrijving van Huber wordt genoemd dat Zingeving *“gaat over het vinden van betekenis in je leven, het beantwoorden van fundamentele vragen zoals: wie ben je, wat is echt belangrijk voor je en waar wil je naartoe?”*

Over het algemeen werd door panelleden genoemd dat het heel mooi is dat Positieve Gezondheid zo omarmd wordt in de zorg, dat het ‘scoort’. Tegelijkertijd hadden experts twijfels of de definitie de hele lading van zingeving dekt.

Daarnaast werd genoemd dat *“het vinden van betekenis” een activistische toon heeft*, en het maar de vraag is of je dit als persoon vindt. En is er in dat geval dan geen sprake van zingeving? Volgens panelleden is dit in bijvoorbeeld de definitie van de Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit beter verwoord. Daarin wordt het als volgt omschreven: *“Wat mensen ten diepste beweegt, inspireert en zin geeft aan hun leven”*.

Verder werd opgemerkt: “het beantwoorden van fundamentele vragen” geeft zwaarte voor beroepsbeoefenaren. Alsof je gespecialiseerd moet zijn om het te kunnen adresseren. Het verwachtte, negatieve, effect op de houding van beroepsbeoefenaren was *“Nou dan ben ik hier niet handelingsbekwaam in.”*

Ook waren er kritische kanttekeningen bij de zin “vragen zoals: wie ben je, wat is echt belangrijk voor je en waar wil je naartoe?” Waar mensen dat dan vandaan kunnen halen mist, en daarmee zijn de vragen volgens panelleden te open. Één van de panelleden, een docent in het MBO, zei hierover het volgende: *“Waar wil je naartoe?” Ga dat maar tegen een MBO’er zeggen. Dat is nog een hele moeilijke vraag. ‘Naar de McDonalds’.* Aangegeven werd dat er wel degelijk omschrijvingen zijn waar aandacht is voor waar je dat zoal vandaan haalt, zoals bronnen en tradities.

Omschrijving Richtlijn (nummer 2, mediaanscore 7)

Over deze omschrijving – *“Wat mensen ten diepste beweegt, inspireert en zin geeft aan hun leven; veelal verbonden met de gewone dingen van het leven”* – was de algehele overtuiging dat hij enorm kort en bondig, en super volledig is.

Ook waardeerden panelleden dat de omschrijving zowel over de alledaagse als de diepere lagen van zingeving gaat. Enerzijds gaat hij over *“wat mensen ten diepste beweegt”*, anderzijds wordt duidelijk dat zingeving is *“verbonden met de gewone dingen van het leven”*. Echter werd hierbij de

kanttekening geplaatst dat het woord ‘verbondenheid’ in deze definitie alleen gelinkt wordt aan alledaagse dingen.

Aangegeven werd dat doordat in deze definitie heel kernachtig is samengevat, er goed handen en voeten aan te geven is in onderwijs. Met accenten die de docent zelf wil leggen.

Een taalkundige opmerking was wel dat je in de beschrijving van een definitie niet het woord kunt gebruiken dat je wilt uitleggen: “zingeving is wat mensen zin geeft aan hun leven”.

Van Leeuwen et al. (nummer 3, mediaanscore 7)

Deze definitie van zingeving is: *“De betekenis die mensen geven aan (situaties in) hun leven. Het gaat om alledaagse zaken die voor iemand belangrijk zijn, maar ook om fundamentele, existentiële levensvragen. Bij een crisis of (ernstige) ziekte speelt zingeving vaak expliciet een rol. Mensen zoeken dan steun bij wat voor hen essentieel is, gaan op zoek naar een nieuwe richting in hun leven of hebben aandacht voor wat nog echt belangrijk is als hun leven te einde loopt.”*

Panelleden zagen in deze definitie als kracht dat hij over het gehele leven gaat, en niet alleen over specifieke zaken als ziekte en crisis. Want: daarmee maak je het te groot!

Ook werd genoemd dat in deze definitie mooi wordt gevangen dat zingeving niet alleen over zin geven, maar ook over zin ervaren gaat. De relevantie van verbondenheid mist. Want zingeving en zinervaring heeft vaak te maken met je verbonden voelen. Aangegeven werd dat dit in de definitie van de Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase beter is. Daarin wordt deze verbondenheid omschreven als *“Wat ten diepste beweegt, inspireert en zin geeft – veelal verbonden met gewone dingen”.*

Wat bij deze definitie als struikelblok werd gezien, is dat hij teveel moeilijke woorden bevat en veel te lang is. Woorden als fundamenteel en existentieel zijn te lastig voor het MBO. Met betrekking tot de lengte gaf één van de experts aan “met de eerste twee zinnen al veel enthousiaster” te worden.

Daarnaast vond één van de panelleden “betekenis geven aan” een rare, lastige formulieren die te pas en te onpas wordt gebruikt. *“Je kan betekenis vinden in bepaalde gebeurtenissen, of er een betekenis aan toekennen, maar betekenis geven aan?”.*

Consensus: een nieuwe, samengevoegde definitie

“Zingeving gaat over wat je ten diepste beweegt, inspireert, en waardoor je verbondenheid ervaart. Het is een doorlopend proces dat zichtbaar wordt in de gewone dingen van het leven. Hierin spelen vragen als ‘wie ben je?’, ‘wat is echt belangrijk voor je?’ en ‘aan wie of wat heb je steun?’ een rol.”

CONCLUSIE

Het begrip “Zingeving” en de omschrijving die daar binnen het concept van Positieve Gezondheid van Huber aan gegeven wordt, zijn goed bruikbaar in de onderwijspraktijk in het sociaal- en zorgdomein in zowel het MBO-, HBO- als WO-onderwijs. Het begrip Levensvragen kan ingezet worden om het begrip Zingeving verder uit te werken. De algehele overtuiging was dat Spiritualiteit onder zingeving van mensen kan vallen, maar dit niet het geval hoeft te zijn.

Echter, aangezien tijdens de panelbijeenkomsten met experts in het vakgebied ook kanttekeningen bij de definitie van Positieve Gezondheid geplaatst werden, en onderdelen van andere omschrijvingen als zeer passend en waardevol werden gezien, is in een laatste ronde gezocht naar een samengevoegde definitie. Hierover is consensus bereikt. Deze samengevoegde definitie is als volgt: “Zingeving gaat over wat je ten diepste beweegt, inspireert, en waardoor je verbondenheid ervaart. Het is een doorlopend proces dat zichtbaar wordt in de gewone dingen van het leven. Hierin spelen vragen als *‘wie ben je?’*, *‘wat is echt belangrijk voor je?’* en *‘aan wie of wat heb je steun?’* een rol.”

REFERENTIES

Beroepshouding.nl (2024). "Spiritualiteit." Retrieved 2024.

de Jager-Meezenbroek, E., et al. (2008). "Spiritualiteit in de gezondheidszorg: visies en ervaringen van zorgverleners en onderzoekers." TSG **86**: 15-17.

Huber, M. (2013). "Naar een nieuw begrip van gezondheid: Pijlers voor Positieve Gezondheid." Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen **91**: 133-134.

IKNL (2017). Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland. M. Boddaert, J. Douma, F. Dijkhoorn and M. Bijkerk. Utrecht, Integraal kankercentrum Nederland.

IKNL (2018). Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase, Integraal Kankercentrum Nederland. **Landelijke richtlijn, Versie: 2.0.**

Jochemsen, H. (2008). "Spiritualiteit en spirituele zorg in de gezondheidszorg." TSG **86**: 71-72.

Nolan, S., et al. (2011). "Spiritual care in palliative care: working towards an EAPC Task Force." Eur J Palliat Care **18**: 86-89.

TZW (2024). "Spiritualiteit." 2024, from <https://thesauruszorgenwelzijn.multites.net/default.asp?op=DISPTERM&searchString=spiritualiteit>.

TZW (2024). "Zingeving." 2024, from <https://thesauruszorgenwelzijn.multites.net/default.asp?op=DISPTERM&searchString=zingeving>.

Van Leeuwen, R. and B. Cusveller (2018). "Aandacht voor zingeving in Europees perspectief." TVZ **128**(6): 20-21.

Van Leeuwen, R., Leget, C, Vosselman, M. (2016). Zingeving in zorg en welzijn, Boom.

Vandale.nl (2024). "Spiritualiteit." 2024, from <https://www.vandale.nl/pages/gratis-woordenboek/spiritualiteit>.

Vandale.nl (2024). "Zingeving." 2024, from <https://www.vandale.nl/pages/gratis-woordenboek/zingeving>.

VGvZ (2002). Beroepsstandaard geestelijk verzorgers 2002, Vereniging van Geestelijk Verzorgers (VGvZ).

VGvZ (2016). Beroepsstandaard geestelijk verzorger 2015, Vereniging van Geestelijk Verzorgers (VGvZ).